

Slovenský jazyk a literatura

Ivo Pospíšil

V roce 1997–98 byl na Ústavu slavistiky z iniciativy prof. Iva Pospíšila, dr. Ireny Hrabětové a již zvěčnělých doc. Vlastimila Válka (1932–2019) a doc. Jarmily Bartákové (1933–2003) založen obor Slovenština ve všech třech formách studia – bakalářské, magisterské a doktorské. Obor pomáhali konstituovat slovenští vysokoškolští učitelé, mezi nimi prof. Juraj Dolník, pozdější docentka Mira Nábělková (za výuku slovenštiny jí na konci jejího působení, kdy odešla do Prahy, na návrh vedoucího Ústavu slavistiky byla udělena stříbrná medaile Masarykovy univerzity) a další. Řadu let tu vyučovala dnešní docentka Anna Zelenková (často koeditorka *Brněnských textů k slovakistice*, sama Slovenka a slovakistka) a její manžel prof. Miloš Zelenka poměrně dlouho tato česko-slovenská setkání spolu s vedoucím ústavu spoluorganizoval a často také koeditoval publikační výstupy.

Česko-slovenské konference, které se v souvislosti se založením slovakistiky v Brně pravidelně konaly od roku 1997, měly často ráz česko-slovensko-polsko-maďarsko-rakouský – to ovšem v době své největší konjunktury za všeobecné společenské euforie a touhy po spolupráci. V souladu se záměrně budovaným areálovým charakterem pracoviště, který vedoucí takto koncipoval od samého vzniku Ústavu slavistiky (1995), byla budována také brněnská slovakistika. Původním záměrem bylo kompletovat komplexní slavistický celek, udržet česko-slovenský vztah i po rozbití společného státu bez souhlasu občanů, byť dějiny a současný stav věcí ukazují, že soužití v jednom státě by asi nebylo možné. Nebudeme nyní spekulovat, co toto rozdělení přineslo nebo odneslo oběma nynějším státům, spíše však docházíme k tomu, že ani projekt slovenštiny v Brně nedosáhl všech svých cílů, i když se leccos podařilo. Jak čas běžel, bylo stále zřejmější, že Češi a Slováci, byť se tváří zcela jinak, své dějiny i současnost vlastně spíše nebo vůbec neznají a jak narůstala slovenská emigrace do České republiky obecně a do Brna zvláště, bylo to čím dál nápadnější. Tím se také měnilo i tradiční idylické chápání česko-slovenského vztahu, které někomu vyhovuje, ale nejen nic neřeší, ale přímo komplikuje budoucí vývoj.

Podpora slovenštině v Brně ze strany slovenských oficiálních míst byla od počátku slabá, sami slovenští kolegové se divili, proč slovenštinu v Brně vůbec pěstujeme, když to nemá žádný smysl. Ani v institucích tomu příslušných nebrali a neberou slovenštinu v Brně jako důležitou, spíše jako místní podivínství – nelze ji přece srovnat s tím, když se pěstuje v Neapoli, Boloni, Berlíně, Pekingu nebo třeba i jen v Bělehradě. Proto také v Brně nebyl nikdy žádný slovenský lektor, i když jsme se o to od počátku snažili. Naše snaha budila tedy spíše podiv podporovaný také faktem, že čeština se na Slovensku jako samostatný obor nepěstuje; v kombinaci s historií (5 studentů) existovala krátce na Univerzitě Komenského.

Brněnská slovakistika se budovala jako součást slavistiky, jako cizí filologie, ale současně jako obor s nadstandardním vztahem k domácímu prostředí. Ani na krátkou dobu zřízený Generální konzulát Slovenské republiky v Brně naší slovakistice nepomohl. To se poněkud obrátilo k lepšímu v době, kdy byl velvyslancem Slovenska v ČR spisovatel Ladislav Ballek (1941–2014). Jednou nám finančně přispělo Ministerstvo kultúry SR, když byl ministrem doc. Rudolf Chmel, jindy zase společnou akci organizovanou prof. Hviščem podpořilo Združenie slovenskej vzájomnosti, na knihy jednou přispěl slovenský prodejce v Brně, jindy zase fond Pro Slovakia, poté zase výtahy z příspěvků přetiskoval pražský česko-slovenský časopis *Zrkadlenie/Zrcadlení*, zásluhou M. Nábělkové na nás vždy zbylo jedno místo na letní škole v Bratislavě,

ale bylo to sporadické. Celkově byl vztah českých a slovenských oficiálních míst k brněnské slovakistice více než chladný. O to větší je zásluha těch, kteří pomáhali nebo alespoň projevovali kladný zájem, mezi nimi vedení Masarykovy univerzity a její Filozofické fakulty. V posledních letech podpořilo naše akce Literární informační centrum v Bratislavě; další vývoj je otevřený. Slovakistiku jsme jako samostatný obor – několik let po Praze – museli redukovat a nakonec zrušit, ale chceme ji v rámci možností uchovat širším slavistickým základě.

Kromě řady absolventů slovakistiky jako samostatného oboru v Brně zůstávají trvalejší hodnotou každoroční česko-slovenské konference.¹³⁸ Hned první se zúčastnily skutečné „hvězdy“ oboru.

Spoluzakladatelka oboru, brněnská slovakistka Jarmila Bartáková (1933–2003) napsala studii o minulosti brněnské slovakistiky a zmínila zde řadu osobností: Aloise Gregora, medievistu Jana Vilikovského, jehož vztahy ke Slovensku není nutno dále vysvětlovat, Arna Nováka, Franka Wollmana, do roku 1928 docenta Komenského univerzity, ale slovakistiky se dotýkali i jiní: lingvisté Adolf Keller, František Trávníček, František Svěrák, Jaroslav Bauer, etymolog Václav Machek, literární vědci Josef Hrabák, Antonín Grund a Artur Závodský. Slovakistiku v Brně – tehdy ovšem nikoli jako samostatný obor – pěstovala – kromě Aloise Gregora – sama Jarmila Bartáková a literární vědec Vlastimil Válek. Juraj Dolník hovořil o slovenském postoji k bohemismům, zvěčnělý ředitel Slovanského ústavu v Praze Antonín Měšťan, před rokem 1990 politický emigré, později brutálně donucený z funkce odstoupit, se tu zabýval postavením slovakistiky v českých zemích, Jozef Hvišč zase literární komparatistikou, dále sem přispěli lingvista Milan Jelínek, historička a hungaristka Marta Romportlová, Miloš Zelenka, Ján Zambor pojednal o vztahu Jana Skácela k Slovensku, přispěli Tomáš Mazáč, Zuzana Stanislavová, Viera Žemberová, Anna Zelenková, Věra Linhartová a Dagmar Dorovská. Do druhého svazku přispěli – kromě předcházejících – také Anton Eliáš, Milan Pokorný, Mira Nábělková, Miroslava Slavíčková ze švédského Lundu z Ústavu slavistiky vedeného tehdy ještě prof. Lubomírem Ďurovičem, Juliana Beňová.

138 Pro bibliografy a historiky oborů uvádíme svazky, jež byly publikačními výstupy brněnských česko-slovenských konferencí: POSPÍŠIL, I. (ed.). *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1998; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Slovakistika v české slavistice*. Brno: Masarykova univerzita, 1999; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta Filozofická, Ústav slavistiky, 2000; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Literatury v kontaktech (Jazyk – literatura – kultura). Brněnské česko-slovenské texty k slovakistice*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2002; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech (Meziliterárnost a areál). Brněnské texty k slovakistice IV*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2003; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Česko-slovenské vztahy, Evropa a svět. Brněnské texty k slovakistice VI*. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana, Ústav slavistiky FF MU, 2004; POSPÍŠIL, I. a M. ZELENKA (eds). *Aktuální slovakistika. Brněnské texty k slovakistice VII*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2004; POSPÍŠIL, I., M. ZELENKA a A. ZELENKOVÁ (eds). *Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti). Brněnské texty k slovakistice VIII*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2005; POSPÍŠIL, I., M. ZELENKA a A. ZELENKOVÁ (eds). *Třináct let po/Trináct rokov po. Brněnské texty k slovakistice IX*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2006; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Slovensko mimo Slovensko / Slovensko mimo Slovenska. Brněnské texty k slovakistice X*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2008; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Česko-slovenské reflexe: 1968 (Jazyk – literatura – kultura). Brněnské texty k slovakistice X*. Brno: Ústav slavistiky Masarykovy univerzity, Tribun EU, 2009; POSPÍŠIL, I. a J. ŠAUR (eds). *Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe)*. Brno: Masarykova univerzita, 2010; POSPÍŠIL, I. a A. ZELENKOVÁ (eds). *Literární historiografie a česko-slovenské vztahy. Brněnské texty k slovakistice XIV*. Brno: Česká asociace slavistů, Ústav slavistiky FF MU spolu s Literárním informačním centrem v Bratislavě, Slavistickou společností Franka Wollmana a Středoevropským centrem slovanských studií, Tribun EU, 2011; POSPÍŠIL, I., J. ŠAUR a A. ZELENKOVÁ (eds). *Postmodernismus: smysl, funkce, výklad (Jazyk – literatura – politika). Brněnské texty k slovakistice XV*. Brno: Vydáno péčí Centra filologicko-areálových studií při Ústavu slavistiky FF MU, Masarykova univerzita, 2012; POSPÍŠIL, I. a A. ZELENKOVÁ (eds). *Postmodernismus s pozadím. Slavica litteraria. Supplementum*. 2012, X 15; POSPÍŠIL, I. a A. ZELENKOVÁ (eds). *Dominik Tatarka v souvislostech světové kultury (jazyk – styl – poetika – politika)*. Brno: Tribun EU, 2013; POSPÍŠIL, I. a A. ZELENKOVÁ (eds). *Mýšlenkové toposy literatury v česko-slovenských souvislostech (minulost a současnost)*. Brno: Tribun EU, 2014; POSPÍŠIL, I. a A. ZELENKOVÁ (eds). *Česká a slovenská poezie: Slovo a mlčení*. Brno: Česká asociace slavistů, 2015; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Poetika průzy v česko-slovenských souvislostech*. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2016; POSPÍŠIL, I. (ed.). *Český a slovenský kulturní a politický prostor (vzájemnost – nezájemnost, vstřícnost – rezistence, ústup – expanze)*. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2017.

V dalším, kontroverznějším, o vzájemnosti a nezájemnosti najdeme příspěvky lingvisty Jána Doruly, historika Františka Hejla, historičky-byzantoložky Lubomíry Havlíkové, Zuzany Kákošové, Miloslava Vojtecha, polonisty Jiřího Bečky, Márii Kusé, hungaristy a velvyslance České republiky v Maďarsku Richarda Pražáka a koryfeje české slavistiky Slavomíra Wollmana, jehož dětství bylo spjato s Bratislavou a vůbec se Slovenskem. V dalších svazcích jsou studie Edmunda Hleby, Ivana Dorovského, vídeňské bohemistky Gertraude Zandové, pravidelnými přispěvateli a koeditory byli Miloš Zelenka, Anna Zelenková, Milan Pokorný, později přispěla také dialektoložka Marie Krčmová, Tibor Žilka, Ludvík Štěpán, maďarský slovakista István Käfer, Libor Pavera, Krisztián Benyovszky, František Všeticka, který se poté zúčastňoval takřka každého zasedání.

V dalším svazku o střední Evropě a souvislostech česko-slovenských vztahů najdeme také příspěvky Valéra Mikuly, Pavla Koprdy, Petra Káši, Natálie Kiseljovové, Drahomíry Vlašínové, Hany Hlůškové, Alexeje Mikuláška, jinde zas historiků Dagmar Blümllové, Josefa Blümla a Bohumila Jirouška, Zbyňka Holuba, Jaroslava Džoganíka, koryfeje slovenské rusistiky Andreje Červeňáka, Silvie Laukové, Evy Čulenové, Svitlany Pachomovové, Sergia Bonazzy (Verona), Lubomíra Machaly, Hedvivy Kubišové, Pavla Žiga, Jany Skálové, Věry Pospíšilové, Kataríny Hincové, Emílie Nemcové, Mariany Vargové, dále Vladimíra Biloveského, Evy Kúchové, Anny Krulákové, Olgy Orgoňové, Marie Sobotkové, Jiřího Fialy, Ivany Dobrotové, Evy Schwarzové, Ivana Šuši, Márie Bátorové, Mártona Bekeho, Daniela Bíny, Ladislava Čúzyho, Marty Kerulové, Petra Kučery, Antona Pokrivčáka, Petra Žeňucha, Jany Němcové, Natálie Muránské, Adama Koly, Antona Baláže, Dany Podracké, Hany Voisine-Jechové (Paříž), Olgy Kovačičové, Květuše Lepilové, Andreje Ferka, Judith Görözdi, Marty Pató, Magdolny Baloghové, Jany Waldnerové, Zbigniewa Trzaskowského, Marty Součkové, Jaroslava Vlnky, Milana Konečného, Marcela Pileckého, Mariána Kamenčíka, Sándora Tótha, Michaely Soleiman pour Hashemi, Kataríny Kucbelové, Agnieszky Janiec-Nyitrai, Marcely Mikulové, Jarmily Doubravové, Viliama Marčoka, Daniela Kováčika, Petra Oravce, Petra Naščáka, Martina Boszoráda, Juraje Vaňka, Dagmar Inštorisové, Antonína Vaška, Patrika Šenkára, Igora Hochela, Ondreje Sliackého, Jána Gallika, Vladimíry Váلكové, Tibora Ferka, Marcely Antošové, Vladimíra Palkoviče, Petry Kaizerové, Jiřího Poláčka, Jany Kostincové, Dany Hučkové, Ester Novákové, Mariany Hraškové, Lenky Szentesiové, Jany Kuzmíkové, Ludmily Ozábalové, Miroslava Chocholatého, Lenky Paučové, Petra Keresztese, Hany Guzmické, Vladimíra Křivánka, Davida Kroči, Vladimíra Petříka, Daniely Humajové, Marty Germuškové, Evy Faithové, Zuzany Bakošové-Hlavenkové, Elišky Gunišové. A to jsme nevyjmenovali všechny.

Konferenci se zúčastňovali a do svazků přispěli nejen slovakisté a bohemisté, ale také hungaristé, polonisté, rusisté, anglisté, medievisté, literární kritici a sami spisovatelé, byli zde Peter Jaroš, Ladislav Ťažký, Ladislav Ballek aj.; Milan Rúfus měl přijet v prosinci 2009, ale omluvil se kvůli přípravě oslavy kulatých narozenin – bohužel jsme ho už později přivítat nemohli. Byli zde odborníci ze Slovenska, Rakouska, Maďarska, Polska, Itálie, Francie, Švédska – to bylo v době největšího rozmachu. Byli zde také badatelé různých názorů vědeckých a politických; to vše časem odplynulo, jak se vyhraňovaly „frontové linie“. To všechno je zajímavým dokladem vývoje české a slovenské slavistiky a česko-slovenských vztahů, ale v proslulém čtyřúhelníku i vztahů česko-slovensko-polsko-maďarských je to také zrcadlo osobních vztahů a jejich změn a posunů. A jsou tu myšlenky, z nichž některé jsou důležité i dnes.

Brněnské česko-slovenské konference (je to označení, které nezahrnuje pojem „slovakistické“, neboť jejich účastníci nebyli jen slovakisté a tematika akcentovala jejich areálovost) jsou výraznou součástí česko-slovenských vztahů ve 20. a 21. století. Byla v nich od počátku teleologičnost, intencionalita, zřetelná reflexe a autoreflexe. Nejen setkávání a střetávání při nějaké příležitosti, ale zcela záměrná činnost – a navíc – záměrně kritického rázu a to je v případě neustávající delikátnosti slovensko-českých vztahů dodnes raritní. Tedy vědomí opouštění a opuštění idylických nepravd, retušujících složitosti těchto vztahů, o stále větším přátelství, ale vskutku

kritické pronikání k často hořkým problémům minulosti, ale i současnosti a hlavně úporná snaha se lépe poznat. I když ještě nelze říci, nakolik byla tato snaha úspěšná.

Jsou tedy svazky *Brněnských textů k slovakistice* důležitou součástí mezinárodní slovakistiky, česko-slovenských vztahů, také příspěvkem k metodologii lingvistiky, literární vědy a komparistiky. Ukazují na seriózní bádání, jež česko-slovenský vztah přesahuje. Konferencí a jejich publikačních výstupů se zúčastňovaly špičky české, slovenské i jiné lingvistiky, literární vědy, kulturologie, historie a dalších humanitních a sociálních věd. Nelze si představit, že by taková dlouhá a bohatá tradice, která zachytila podstatu problematiky a neposlední řadě i generační střídání a pohyb, mohla být ignorována.¹³⁹

139 O brněnské slovakistice – kromě uváděných sborníků, viz: POSPÍŠIL, I. *Slovakistické reflexe*. Brno: Jan Sojnek – Galium, 2017; POSPÍŠIL, I. Dlhá a bohatá tradícia. História a klúčové problémy brnianskych česko-slovenských konferencií (1997–2017). *Slovenské pohľady*. 2018, č. 3, s. 27–33.